

Justis- og beredskapsdepartementet
Sendt inn elektronisk

20. mars 2017

HØRINGSUTTALELSE – FORSLAG OM HØYERE STRAFFENIVÅ OG ØKT MAKSIMAL STRAFFERAMME VED FLERE LOVBRUDD, SAMT HØYERE OPPREISNINGSERSTATNING VED LOVBRUDD BEGÅTT AV FLERE

1 INNLEDNING

Rettspolitisk forening er en uavhengig forening bestående av jurister, studenter i juridiske fag og andre interesserte. Foreninga arbeider blant annet for å forsvare rettsstatlige verdier og for å bedre den rettslige situasjonen for sosialt vanskeligstilte grupper.

Rettspolitisk forening mener at forslagene i høringsbrevet er svakt underbygget, og at ingen av forslagene bør vedtas.

I punkt 2 gir vi noen overordnede bemerkninger til de strafferettslige sidene av høringsnotatet. Forslaget om skjerpet utmåling av straff ved flere lovbrudd omtales i punkt 0. Forslaget om å øke den maksimale strafferammen til 30 år behandles i punkt 4. Til slutt kommenteres forslaget om endringer i utmålingen av oppreisningserstatning i punkt 5.

2 OVERORDNET OM FORSLAGENE OM ØKTE STRAFFERAMMER OG STRENGERE STRAFFER VED FLERE LOVBRUDD

2.1 Straffens begrunnelse og formål – prinsipper som burde vært lagt til grunn for forslaget

Departementets forslag om strengere straffutmåling ved flere lovbrudd vil innebære en kraftig økning av straffenivået i Norge. Samtidig foreslås det en betydelig økning i den maksimale strafferammen, fra 21 år til 30 år.

Fengselsstraff er det mest inngripende virkemiddelet staten har overfor borgerne. Straffen er ikke legitim med mindre den kan begrunnes i et samfunnsmessig behov for å påføre borgeren det ondet som straffen utgjør. De siste tiårene har det vært bred enighet om at straffens berettigelse ligger i dens preventive effekt, dens virkning for å oppnå sosial ro og dens styrking av den allmenne rettsfølelse. Lovgiver har tatt avstand fra gjengjeldelse som straffens formål.¹

¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77-78

Disse prinsippene gjelder ikke kun for spørsmålet om kriminalisering, men også for innholdet i straffen, herunder hvor lenge det er legitimt å frihetsberøve en person. Staten skal ikke straffe strengere enn det som er nødvendig. Selv om det foreslås en dramatisk endring i hvordan vi skal straffe, forankrer ikke departementet forslaget i de nevnte grunnleggende prinsippene. Det er ikke påvist noen samfunnsmessige nytteeffekter av strengere straffer.

På denne bakgrunn er foreninga sterkt kritisk til de foreslåtte straffeskjerpelsene.

Både forslagene i seg selv og begrunnelsen innebærer et markant skritt bort fra norske kriminalpolitiske tradisjoner og grunnleggende prinsipper om bruk av straff. Dette gjøres uten at departementet i særlig grad omtaler de prinsipielle problemstillingene i høringsnotatet.

I den overordnede begrunnelsen for forslagene i høringsnotatets punkt 1.1 står det at forslagene tar sikte på å «*styrke det strafferettslige vernet av fornærmede gjennom å heve straffenivået*». Rettspolitisk forening har vanskelig for å se hva departementet legger i uttalelsen. Straffutmålingen er en reaksjon fra samfunnet mot enkeltindividet, og fornærmede har ingen formell rolle i denne prosessen. Departementet legger til grunn at forslagene ikke har nevneverdig preventiv effekt. Forslagene er således ikke egnet til, eller ment for, å verne potensielle fremtidige fornærmede gjennom at det generelt blir mindre kriminalitet i Norge. Når forslaget ikke fører til mindre kriminalitet, og ikke har andre nevneverdige nyttevirksomheter, står departementet igjen med enkelte fornærmedes ønsker om hevn og straffen som middel for samfunnsrenovasjon. Dette er ikke legitime argumenter for å øke bruken av straff.

Departementet fortrenger prevensjonshensynet og straffens andre samfunnsnyttige effekter som den grunnleggende begrunnelsen for å straffe, kommer fram flere steder i notatet, herunder i punkt 2.4. Der vises det til at endringene ikke fullt ut kan besvares med straffens nytteeffekter. I den forbindelse viser vi også til punkt 4, hvor departementet fremhever at de økonomiske konsekvensene av forslaget i mange tilfeller vil være positive fordi det vil innebære at «*gjengangere holdes inkapasitert lenger, noe som vil spare samfunnet for kostnader*». Foreninga mener departementet her gir uttrykk for et uakseptabelt syn på fengsel som en måte å renovere samfunnet ved å låse inne uønskede borgere.

2.2 Straffens innhold

Det norske straffegjennomføringssystemet er basert på humanistiske prinsipper og på individuell tilrettelegging for fangene. Systemets grunnleggende prinsipp er normaliseringsprinsippet, som innebærer at fangen under soningen skal gjøres i stand til å leve et liv uten å begå straffbare handlinger, både under og etter gjennomføringen av straffen. I dette ligger at kriminalomsorgen må ha kapasitet til å følge opp den enkelte fange med sysselsetting, tilrettelagt oppfølging og resosialiserende tiltak. Et slikt soningsinnhold virker i større grad etter sitt formål, mens ren oppbevaring og mangel på godt soningsinnhold kan ha en kriminaliserende effekt på den enkelte fange. Dette stiller krav til kapasitet og ressurser hos kriminalomsorgen.

Foreninga kan ikke se at departementet har tatt stilling til hvordan man skal håndtere et ytterligere kapasitetspress på en allerede presset kriminalomsorg, og samtidig sørge for en hensiktsmessig soning, tilbakeføring til samfunnet og redusere tilbakefall til kriminalitet.

Videre er det i høringsnotatet heller ikke sagt noe om hvilke tiltak som skal gjennomføres for å kompensere for de økte skadevirkningene for den enkelte fange som må sone lenger i fengsel enn tidligere, eller for fangenes pårørende.

Foreninga mener at en nærliggende følge forslaget vil være en forverring av soningsforholdene, som kan medføre økt tilbakefall til kriminalitet, stikk i strid med hensikten bak straffen.

2.3 Krav til høringsnotatets begrunnelse

Rettspolitisk forening viser innledningsvis til utredningsinstruksens punkt 2-2 første og andre avsnitt, hvor det står:

«Utredningen skal være så omfattende og grundig som nødvendig. Denne vurderingen baseres på om tiltaket reiser viktige prinsipielle spørsmål, hvor vesentlige tiltakets virkninger forventes å bli og den tiden som står til rådighet.

Dersom tiltaket berører prinsipielle spørsmål, skal utredningen drøfte disse på en balansert, systematisk og helhetlig måte.»

Høringsnotatet reiser viktige prinsipielle spørsmål som krever en grundig utredning. Rettspolitisk forening mener at høringsnotatet på flere punkter ikke overholder utredningsinstruksen. Høringsnotatet er etter foreningas syn unyansert, mangler begrunnelse på vesentlige punkter og bygger tidvis på uriktige forutsetninger. Dette konkretiseres nedenfor.

3 FORSLAGET OM Å SKJERPE STRAFFENIVÅET VED FLERE LOVBRUDD

3.1 Det er ikke behov for å skjerpe straffnivået der en tiltalt har begått flere lovbrudd

Rettspolitisk forening ser ikke noe behov for å skjerpe straffnivået der tiltalte har begått flere lovbrudd. Straffen skal ikke være strengere enn nødvendig, og departementet må derfor påvise at straffeskjerpelsen har en nytteeffekt for at endringen skal være legitim.

Et grunnleggende problem med store deler av argumentasjonen i høringsnotatet, er at den ikke tar utgangspunkt i hvilket straffnivå vi har i dag og om det er et behov for å skjerpe dette. Det presenteres generelle argumenter for strenge straffer, som ikke sier noe om hvilket faktisk straffnivå vi bør ha i Norge. Argumentasjonen er derfor ikke forankret i et behov for endring.

I høringsnotatet punkt 2.4 presenterer departementet hovedsakelig fire argumenter for å skjerpe straffnivået der en tiltalt har begått flere lovbrudd: At klanderverdigheten og skadevirkningene øker med antallet lovbrudd, at det kan argumenteres for en «mer forholdsmessig straffutmålingspraksis», at «straffnivået bedre bør gjenspeile antall lovbrudd» og at det kan være vanskelig å forklare for et offer at en handling gir mindre utslag i straffutmålingen dersom vedkommende har begått flere straffbare handlinger.

Det dreier seg i hovedsak om følelseladete argumenter for en streng kriminalpolitikk. Dersom forslaget blir vedtatt, kan de eksakt samme argumentene brukes med tilsvarende styrke for å gå inn for ytterligere straffskjerpelser, med mindre man går inn for et rent kumulasjonsprinsipp. Dette illustreres av at samme argumentasjon førte til en lovendring og skjerping av straffnivået i 2003.

Når det gjelder momentet om forklaringsproblemer overfor offeret, har ikke departementet underbygget at dette i praksis er et reelt problem. Rettspolitisk forening har ingen kjennskap til at dagens prinsipper for straffutmåling har bydd på slike problemer som departementet insinuerer. Vår erfaring er at de fleste fornærmede har forståelse for at et kumulasjonsprinsipp har lite for seg.

Rettspolitisk forening har problemer med å se at det kan oppfattes som om dagens regelverk gir fornærmede «*svakere strafferettslig vern*». Vi har vanskelig for å se at forslaget vil gi fornærmede styrket vern.

Det er ikke mulig å utlede et behov for straffeskjerpelsen ut fra høringsnotatet. Departementet har ikke vurdert om forslaget vil føre til mindre kriminalitet. Rettspolitisk forening understreker at når straffen har nådd et visst nivå, er det fra et allmennpreventivt synspunkt lite å oppnå ved ytterligere straffeskjerpelse.² Det er altså ingen grunn til å tro at forslaget vil ha en nevneverdig preventiv effekt. Departementet burde også ha sett hen til at det blir stadig mindre kriminalitet i Norge, noe som taler for at det ikke er behov for mer straff.

Heller ikke ut fra proporsjonalitetshensyn er det ønskelig å legge seg så tett opp mot et kumulasjonsprinsipp som departementet legger opp til. Proporsjonaliteten må bygge på at det er en sammenheng mellom hvor stor klander man ut fra en helhetsvurdering kan rette mot gjerningspersonen og den straffen han idømmes. Det er ingen nødvendig sammenheng graden av klander og antallet straffebed som er brutt.

Videre øker verken straffens nytteeffekt eller hvor belastende frihetsberøvelsen er lineært med straffens lengde. Rettspolitisk forening mener at å legge seg så tett opp mot et kumulasjonsprinsipp medfører at straffen blir uforholdsmessig streng, og strider mot hensynet til en human kriminalpolitikk.

Rettspolitisk forening slutter seg til uttalelsene fra justiskomiteéns flertall, alle uten medlemmene fra Fremskrittspartiet, ved behandlingen av straffeloven 2005. Flertallet ga da uttrykk for at straffens viktigste formål er prevensjon, og la til:

Med dette som verdimelessig forankring vil flertallet for eksempel gå imot forslag om en multiplikatorbasert straffeutmåling. Det er etter flertallets mening viktig å bevare dagens ordning med at domstolene i det enkelte tilfellet utmåler en hensiktsmessig straff.³

3.2 Forslaget vil føre til ubalanse i strafferammene

Både i høringsnotatet og i regjeringserklæringen er forslaget om strengere straffer begrunnet med et ønske om bedre balanse i straffeutmålingen. Rettspolitisk forening mener det tvert imot er sannsynlig at forslaget vil føre til ubalanse i strafferammene.

For det første vil forslaget føre til at det blir uforholdsmessig liten forskjell mellom den konkrete straffutmålingen der gjerningspersonen har begått flere middels alvorlige straffbare forhold og der gjerningspersonen har begått én meget alvorlig straffbar handling. Foreninga har vanskelig for å se at det er rimelig at man skal dømmes til fengsel i mer enn 10 år for et stort antall innbrudd, jf. departementets vurdering av Rt. 2012 s. 1458 på s. 18, mens et forsettlig drap skal ha en normalstraff på fengsel i 12 år.⁴ En slik utmålingspraksis vil igjen kunne føre til et unødvendig press for å øke straffen for alvorlige kriminelle handlinger, ut over den straffeskjerpelsen som allerede ble foretatt i 2009.

For det andre er strafferammene satt vidt nettopp for å kunne ta hensyn til konkrete forhold i den enkelte sak, herunder særegne og ekstreme situasjoner. Dersom det skal anvendes noe som nærmer seg et kumulasjonsprinsipp frem til man «*nærmer seg den aktuelle strafferammens ytre grense*», jf.

² Johs Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utg. s. 87.

³ Innst. O. nr. 72 (2004-2005) s. 26.

⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 185.

høringsnotatet s. 17, vil det ikke være rom igjen innenfor strafferammen til å reagere særlig strengt i ekstreme situasjoner. På denne bakgrunn har foreninga vanskelig for å se noen god grunn til å oppstille et mål om at strafferammene skal utnyttes i større grad.

For det tredje vil forslaget kunne føre til at spørsmålet om hvorvidt det er tale om flere lovbrudd i konkurrens eller én sammenhengende forbrytelse vil få uforholdsmessig stor betydning ved straffeutmålingen. Et eksempel er strafferammen 6 år for alvorlig eller gjentatt mishandling i nære relasjoner, jf. strl. § 282. Som det er påpekt i høringsnotatet punkt 2.2, vil ikke gjentatt mishandling føre til at strafferammen økes, siden den vedvarende mishandlingen over tid kun utgjør ett straffbart forhold. Dersom mishandlingen derimot inntreffer mer sporadisk, slik at strl. § 282 ikke kommer til anvendelse, kan strafferammen for enkeltstående tilfeller av tvang, frihetsberøvelse og kroppskrenkelse overstige 6 år.

3.3 Betydningen av allmennhetens rettsfølelse

Slik vi leser høringsnotatet, er forslaget hovedsakelig begrunnet ut fra hva enkelte vurderer som en proporsjonal straff på helt generelt og overordnet nivå. Rettspolitisk forening kan ikke se at departementet underbygger påstanden om at det er et problem at folk flest mener at de aktuelle handlingene straffes for mildt. Uansett mener foreninga at dette må tillegges begrenset vekt.

Det er klart at Stortinget må se hen til den almenne rettsfølelsen ved utformingen av straffeloven, men dette må forutsette at allmennheten har en korrekt oppfatning av hvordan straffeloven faktisk er utformet og blir praktisert. Dessverre har forskning vist at befolkningen har liten kunnskap både om straffens prinsipielle grunnlag og hvordan straffeloven anvendes i praksis. Folk flest vet ikke hvor strenge straffer vi faktisk har i Norge, og mange undervurderer straffenivået.

Mange ønsker strengere straffer dersom de blir spurt på helt overordnet nivå, men når man stilles overfor konkrete saker er det ikke noe ønske om strengere straffer i Norge. Det vises til at Leif Petter Olaussens bok «*Hva synes folk om straffenivået? En empirisk undersøkelse*», som er basert på grundige undersøkelser av folks holdninger til straff. På helt overordnet nivå, svarer mange at de mener straffene er for milde i Norge. Dette skyldes imidlertid ikke at straffene faktisk er for milde, men at folk flest ikke har kunnskap om det faktiske straffenivået og undervurderer hvor strengt norske domstoler straffer. Forskningen viser at det faktiske straffenivået og den straffen folk selv ville gitt, samsvarer godt. For mange lovbrudd ville befolkningen ha lavere straffer enn det som følger av praksis. Det bemerkes at straffenivået har blitt skjerpet for en rekke straffbare forhold etter at undersøkelsene ble foretatt. Olaussen har selv uttalt:

«Det er tøys å spørre folk om straffer er for milde eller for strenge, fordi folk ikke vet hva straffene er, og da kan man ikke vente et fornuftig svar. De vet lite blant annet på grunn av mediens selektive valg av hvilke saker de dekker.»⁵

Rettspolitisk forening er ikke kjent med forskning som konkret undersøker allmennhetens syn på straffenivået ved flere forbrytelser. Vi anser det likevel som sannsynlig at den samme trenden gjør seg gjeldende der gjerningspersonen har begått flere straffbare forhold. Det vil si at i den grad dagens straffenivå avviker fra det folk flest anser som en rettferdig straff i den enkelte sak, så mener de at straffene er strengere enn nødvendig.

⁵ <http://forskning.no/valg-juridiske-fag-kriminalitet/2009/08/en-folelse-av-strengere-straffer>

Foreninga mener at det ikke er grunnlag for departementets antakelse om at den almenne rettsfølelse taler for den foreslåtte straffeskjerpelsen. Det er departementets, politikernes og Stortingets oppgave å ha en kunnskapsbasert tilnærming til den politikken som utformes. Dersom deler av befolkningen ønsker økte straffer, og bygger det på en villfarelse om det faktiske straffenivået eller ikke er kjent med begrunnelsen for de gjeldende reglene, er løsningen å spre opplysning til flere. Svaret kan ikke være å basere politikken på villfarelsene i deler av befolkningen.

Hva som er en rettferdig straff i det enkelte tilfelle er domstolene, som settes med en overvekt av lekmen, best egnet til å vurdere. Det er ingen grunn til å tro at straffene er mildere enn det folk oppfatter som rettferdig. Det er da betenkelig at politikerne ytterligere innskrenker domstolenes skjønn.

3.4 Departementet har unnlatt å analysere forslaget økonomiske konsekvenser – endringen må antas å påføre samfunnet betydelige kostnader

Rettspolitisk forening mener at departementet ikke overholder utredningsinstruksen i forbindelse med analysen av forslaget økonomiske konsekvenser. Utredningsinstruksens punkt 2-2 tredje avsnitt bestemmer:

Når det skal utredes tiltak som man forventer gir vesentlige nytte- eller kostnadsvirkninger, herunder vesentlige budsjettmessige virkninger for staten, skal det gjennomføres en analyse i samsvar med gjeldende rundskriv for samfunnsøkonomiske analyser.

I høringsnotatet punkt 4 om økonomiske og administrative konsekvenser, skriver departementet at det er usikkert hvor stort behovet for økt straffegjennomføringskapasitet vil bli dersom forslaget vedtas. Det kan imidlertid ikke være tvilsomt at forslaget vil føre til et stort behov for økt kapasitet i kriminalomsorgen, og at forslaget vil bli meget dyrt. Det er vanlig at en straffesak gjelder tiltale for flere lovbrudd, slik at straffeskjerpelsen vil få betydning for en stor andel av straffesakene i Norge.

Departementets påstand om at forslagene kan spare samfunnet for kostnader fordi gjengangere holdes innesperret lenger, er ikke underbygget. Fængselsopphold er så dyrt at forslaget med sikkerhet vil påføre samfunnet betydelige merkostnader.

Rettspolitisk forening mener det er uholdbart av departementet å ikke ha foretatt en mer grundig vurdering av hvilke økonomiske konsekvenser forslaget faktisk vil få, men nærmest kun henviser til at dette må «håndteres i de årlige budsjetter». Det er nå Stortinget faktisk skal vurdere hvilke konsekvenser forslagene vil ha. En kraftig økning av straffene vil legge føringer på de årlige budsjettforhandlingene, hvor Stortingets eneste alternativ til å betale for forslagene i realiteten vil være å akseptere økte soningskøer. Dersom forslaget ikke trekkes, må departementet foreta en grundig vurdering av forslagenes økonomiske og administrative konsekvenser, slik at Stortinget kan treffe en beskytning på et forsvarlig grunnlag, herunder vurdere i hvilken grad forslaget fører til at andre deler av straffesaksjeden og alternative sosiale tiltak må nedprioriteres.

Selv om kostnadene også taler mot å vedta de foreslåtte endringene, understrekes det at forslaget burde forkastes på prinsipielt grunnlag uavhengig av de nødvendige kostnadene samfunnet vil bli påført.

3.5 Høringsnotatets terminologi er uheldig

Straffens størrelse skal fastsettes ut fra en helhetsvurdering, hvor straffens nytteeffekt veies opp mot de betydelige skadene straffen påfører både enkeltmennesker og samfunnet. Det ondet som påføres er ikke proporsjonalt med antallet år i fengsel. Det er derfor uheldig at departementet gjennomgående omtaler forslaget som et spørsmål om hvor stor kvantumsrabatt det skal gis. Ved å bruke denne terminologien, har departementet allerede tatt utgangspunkt i et rent kumulasjonsprinsipp, for så å vurdere i hvilken grad det skal gjøres justeringer. Dette gjøres til tross for at departementet i punkt 2.2. selv poengterer at kumulasjonssynspunktet ikke passer med moderne straffutmålingsprinsipper.

Terminologien «*kvantumsrabatt*» harmonerer dårlig med gjeldende rett, og er egnet til å påvirke synet på forslaget. Departementet burde i fortsettelsen omtale forslaget på en korrekt og nøytral måte.

4 FORSLAGET OM Å ØKE DEN MAKSIMALE STRAFFERAMMEN FRA 21 TIL 30 ÅR VED UTMÅLING AV FELLES STRAFF FOR ALVORLIGE LOVBRUDD

4.1 Prinsipielle innvendinger mot forslaget

Rettspolitisk forening er sterkt imot forslaget om å øke maksimal strafferamme til 30 år ved flere alvorlige forbrytelser. Vi ser ikke behov for en slik dramatisk økning av våre rammer for bruk av straff, som har lang tradisjon. Det vises til at selv om vi formelt hadde livstidsstraff i Norge frem til 1981, så ble gjennomsnittlig soningstid for livstidsdømte antatt å være ca. 11,5 år.⁶ Da den maksimale strafferammen ble satt til 21 år, skulle dette videreføre tidligere praksis. Rettspolitisk forening ser ingen utviklingstrekk som taler for at man bør fravike en slik langvarig tradisjon.

Det er heller ikke nødvendig å øke den maksimale strafferammen til 30 år. Strafferammene er tilstrekkelig lange i dag, og forvaringsinstituttet kan anvendes ved gjentagelsesfare.

Det er bred enighet om at det ikke vil ha noen avskrekkende virkning å heve strafferammen fra 21 til 30 års fengsel. Justiskomiteens flertall påpekte i 2005 at en heving av maksimalstraffen til 30 år "*for en stor del vil være svar på ønske om hevn eller behov for gjengjeldelse. Slikt kan ikke rettferdiggjøre en heving av lovens maksimumsstraff.*"⁷ Denne uttalelsen er like gyldig i dag som i 2005.

Det er også grunn til å tro at hvor streng en straff anses, i stor grad måles opp mot lovens maksimalstraff. Dersom en gjerningsperson i dag dømmes til 18 år i fengsel, vil fornærmede, pårørende og etterlatte kunne oppfatte det som en streng straff fordi den ligger nært opp til 21 år i fengsel. Dersom maksimalstraffen derimot økes til 30 år, kan en straff på 18 år for samme forbrytelse oppfattes som mindre streng, fordi en mindre andel av den totale strafferammen benyttes. Rettspolitisk forening tror derfor at den foreslåtte endringen vil føre til at noen fornærmede vil oppleve straffen som mindre streng enn i dag, stikk i strid med forslagets formål. Dette vil igjen være uheldig ut fra hensynet til den sosiale ro, og kan føre til press for økte straffer for alvorlige enkeltstående lovbrudd.

For øvrig er argumentasjonen som gjorde at departementet i 2002-2003 valgte ikke å foreslå økt maksimal strafferamme til 30 år fullt ut gyldig også i dag. Dette gjelder også dersom de øvrige delene av forslaget vedtas.

⁶ Ot. prp. nr. 62 (1980-1981) s. 30-32.

⁷ Innst. O. nr. 72 (2004-2005) s. 32.

4.2 Betydningen av dagens strafferamme på 30 år for ekstreme internasjonale forbrytelser

Den generelle maksimalstraffen i Norge er 21 år, men i 2008 trådte det i kraft en høyere strafferamme på 30 år for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser, samt for grove terrorhandlinger. Bakgrunnen for denne forhøyede strafferammen var Norges folkerettslige forpliktelser etter opprettelsen av den internasjonale straffedomstolen. Rettspolitisk ser ingen grunn til at denne endringen skal påvirke internrettslige regler og prinsipper om en human strafferett.

Tvert imot taler proporsjonalitetshensynet for at den særlige adgangen til å idømme fengsel i 30 år forbeholdes de mest ekstreme internasjonale forbrytelsene. 30 års strafferamme for en lang rekke straffbare forhold vil etter foreningas syn føre til en ubalanse i straffeloven, ved at forskjellen i strafferammen blir for liten mellom de mest ekstreme forbrytelsene og der det er begått flere andre alvorlige forbrytelser.

4.3 Praktiske forhold som taler mot å heve den maksimale strafferammen til 30 år – forslaget er uforenlig med straffegjennomføringens formål

De foreslåtte maksimale strafferammene på 30 og 40 år er ikke forenlig med de to styrende prinsippene i norsk straffegjennomføring. Fengselsvesenet er ikke beredt til å holde folk i fangenskap og ivareta en tilbakeføringsprosess gjennom et helt voksenliv, for eksempel fra fangen er 25 til 55 år gammel. Det blir krevende for fengselsvesenet å legge til rette for en meningsfull rehabiliteringsprosess over så lang tid.

Forslaget vil også føre til økte kostnader for staten. Det vises i denne sammenheng til bemerkningene i punkt 3.4 ovenfor, som i all hovedsak også gjør seg gjeldende for forslaget om økt maksimalstraff.

Både hensynet til innholdet i straffen, og hensynet til kapasitet og ressursbruk i Kriminalomsorgen, taler for å skrinlegge forslaget.

5 FORSLAGET OM ENDRINGER I UTMÅLINGEN AV OPPREISNINGSERSTATNINGEN DER SKADEVOLDERNE HAR BEGÅTT KRIMINELLE HANDLINGER I FELLESKAP

5.1 Departementets omtale av oppreisnings pønale funksjon er uriktig

Departementets forslag tar i stor grad utgangspunkt i oppreisningsinstituttets pønale funksjon. Departementet skriver for eksempel på s. 37 at «[e]t siktemål med forslagene er å bidra til å understreke oppreisningsordningens pønale funksjon og funksjon som kompensasjon til offeret». Departementet mener at oppreisningens ideelle og pønale funksjon motvirkes dersom den enkelte gjerningsperson blir ansvarlig for et lavere beløp for en overtredelse flere er sammen om, enn dersom vedkommende hadde begått krenkelsen alene.

Rettspolitisk forening mener at departementet ikke gir et riktig bilde av hva som er det fremtredende formålet bak oppreisningsinstituttet. I Rt. 2005 s. 289 uttalte førstvoterende følgende:

Bestemmelsene om oppreisning ble tatt inn i skadeserstatningsloven ved lovendring i 1973. Tidligere stod bestemmelsene om oppreisning i straffelovens ikrafttredelseslov § 19 andre ledd og § 21 andre ledd. Før endring av straffelovens ikrafttredelseslov i 1912 var oppreisning betinget av at handlingen var straffbar, og hadde et klart pønalt formål [...]. Etter at straffbarhetsvilkåret ble fjernet, er tyngdepunktet i begrunnelsen for å tilkjenne oppreisning

gradvis blitt flyttet over på behovet for kompensasjon for den påførte krenkelse. Selv om oppreisning fortsatt også er preventivt og pønalt begrunnet, er det i dag kompensasjonsbehovet som er det fremtredende.

Oppreisningens funksjon kom også klart frem i Rt. 1999 s. 1363, hvor Høyesterett skrev at «*selv om krav på oppreisning også har et preventivt formål, skal oppreisningskrav først og fremst kompensere for den krenkelse som er blitt påført*», se dommens s. 1378-1379.

Departementet har altså gitt en skjev fremstilling av oppreisningens formål. Oppreisning skal først og fremst kompensere for den krenkelse fornærmede har blitt utsatt for. Ved fastsettelsen av nivået på oppreisingserstatningen, burde man fokusere på å fastsette en riktig kompensasjon ut fra krenkelsen fornærmede er utsatt for.

Rettspolitisk forening støtter ikke departementets ønske om å øke betydningen av prevensjonshensynet. Det er liten grunn til å tro at risikoen for å måtte betale oppreisning virker særlig avskrekkende. Denne effekten ivaretas av straffetrusselen, i tillegg til den sosiale belastningen av å bli idømt fengselsstraff. Det er ikke behov for å benytte oppreisningen som en tilleggsstraff.

5.2 Det er ingen grunn til å fravike de grunnleggende erstatningsrettslige prinsippene for utmåling av oppreisingserstatning

Forslaget om individuell utmåling av oppreisingserstatningen innebærer et brudd med alminnelige erstatningsrettslige prinsipper og generelle regler om erstatningsutmåling. Det er et alminnelig erstatningsrettslig prinsipp at man blir solidarisk ansvarlig dersom man i fellesskap påfører noen en skade. En individuell utmåling skal imidlertid ikke i seg selv føre til økt erstatning, da skadens størrelse ikke påvirkes av utmålingsmetoden. Det er derfor en feilslutning av departementet å referere til problemstillingen som et spørsmål om en kvantumsrabatt.

Den foreslåtte endringen er altså ikke primært et spørsmål om individuell eller samlet utmåling, men et spørsmål om hvorvidt oppreisningen skal være en kompensasjon for fornærmedes krenkelse eller en straff for skadevolderen. Rettspolitisk forening mener at straffebudene allerede gir tilstrekkelig straff og avskrekking, og at dagens erstatningsrettslige regler gir god mulighet til å ta hensyn til den ekstra krenkelsen fornærmede påføres ved at flere var sammen om handlingen.

Oppreisning fastsettes etter gjeldende rett på bakgrunn av en skjønnsmessig vurdering, hvor det blant annet legges vekt på handlingens objektive grovhet, skadevolderens skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkninger. Det kan oppleves som mer krenkende for fornærmede å bli utsatt for overgrep fra flere i fellesskap. Domstolene skal allerede ta hensyn til dette ved den skjønnsmessige utmålingen. Det er derfor vanskelig å akseptere departementets påstand om at forslaget er bedre egnet til å ivareta formålet om at oppreisning er en kompensasjon til fornærmede. Departementet innrømmer også selv at endringen vil føre til at fornærmede vil motta oppreisning ut over det som i utgangspunktet ville vært å anse som en riktig kompensasjon for krenkelsen.

Av disse grunner kan ikke Rettspolitisk forening støtte forslaget.

5.3 Dersom det gjøres endringer i utmålingen av oppreisningserstatningen, bør det gjøres tilsvarende endringer i ordningen med voldsoffererstatning

Gjerningspersoner har svært ofte liten betalingsevne. Fornærmede kan derfor bli påført en tilleggsbelastning, ved at han eller hun kan måtte vente i mange år på å motta oppreisning fra en gjerningsperson og selv må vurdere om det skal brukes ressurser på å forfølge kravet. Dette vil undergrave et hovedformål ved ordningen med voldsoffererstatning, som er at ofrene skal få raskt oppgjør for å kunne gå videre i livet. Dersom forslaget først vedtas, mener Rettspolitisk forening at oppreisningen bør dekkes av ordningen med voldsoffererstatning.

* * *

Eventuelle spørsmål kan rettes til styreleder Marit Lomundal Sæther, som nås på tlf. 928 06 454 eller e-post styret2@rpf.no.

Med vennlig hilsen,
for Rettspolitisk forening,

Marit Lomundal Sæther
Styreleder